

Det onda mot det goda

Manikeism

En utrotad världsreligion

Pleroma – i ljuset av ditt inre (2000)
Paul Lindberg, Rikare Liv – Civilisation, 2007

Manikeism

En utrotad världsreligion

*För sju år sedan arbetade jag med boken **Pleroma – i ljuset av ditt inre**, men som aldrig blev färdig. Handlingen gäller Manikeism – en kristen världsreligion som förföljdes och totalt utrotades. Det är denna religion som troligtvis var föregångare till "katarerna", som boken *Da Vinci Koden* delvis, fragmentariskt handlar om.*

Min tanke var att skriva boken med utgångspunkt från min egen nyfikenhet och upptäckte något otroligt. Jag fick lära mig mycket, och som jag här vill dela med mig lite av. Därför ger jag mina synpunkter till känna, till dess en mer vetenskaplig bok ges ut för allmänheten. Intresset är säkert mycket stort.

Jag kan inte säga att jag är maniké, men känner ändå en stark vördnad för dessa troende människor, som faktiskt liknar vår tids frimodiga, bildade och demokratiskt sinnade människor. Manikéernas öde kan också ses i samband med judarnas öde, eller med andra förföljda grupper – eller med andra människors drivkrafter för yttrandefrihet och rättvisa.

*Jag vill att dessa människor ska få en uppmärksamhet i *I ljuset av deras föredömlighet*, och som medlemmar av kristenheten.*

I denna skrift finns två artiklar: inledningen till själva boken; en förskräcklig lång inledning till en 700-sidig bok, med brister, och ett och annat att förvånas över.

Därefter följer ett kapitel om Augustinus och förföljelserna av dåtidens manikéer. Underlaget till det senare kapitlets sakinhåll har till vissa delar hämtats ur docent Ylva Vrammings doktorsavhandling (Lunds universitet), det gäller kring begreppet "anathema".

*Författandet av dessa texter gav mig stor motivation och arbetsglädje. Följande artiklar är alltså utdrag ur boken *Pleroma – I ljuset av ditt inre*, som skrevs i sin helhet år 2000.*

Paul Lindberg, 2007

En utrotad världsreligion

Inledning: Ämnet för denna bok tillhör världslitteraturens mest omskrivna: reflektionerna över sökandet efter meningen med livet. Helt söndertjatat för en del, men också nya möjligheter för andra. Ingen människa har undgått denna fråga. Tusentals böcker, skrifter och artiklar har skrivits i sökandet efter svaren. Politiken, filosofin, religionen och vetenskapen ger sina svar. Det säger något om frågans betydelsefullhet.

De existentiella funderingarna var verkligen upprinnelsen till religionerna, det civiliserade samhällslivet och till det som senare utvecklades till vår tids vetenskap. Svaren finner vi emellertid i frågornas inbyggda relationer, till de egna logiska sammanhangen. Det gäller att formulera frågorna rätt, för att sedan finna kunskapen. Även om människorna formar sin historia, tycks det ändå finnas gnistor av kunskapskonstanter, vilka länkas samman och möjliggör det offentliga samtalet. Denna utveckling, av till synes motsägelsefulla samtal och diskussioner, finner många gånger vägen till svaren, vilka i denna bok kallas för *dialektiska synteser*. Och dessa svar säger oss även något om att historien har en teleologisk tidspil – en *ändamålsenlig evolution*. Det finns tydligen en mening med våra liv utöver dödens begränsningar.

Att tänka manikeiskt. Den huvudsakliga utgångspunkten för denna bok går i något originellare tankespår. Här görs nämligen experimentet att tankemedvetet söka sig in i en världs- och livsåskådning från en **utrotad** och bortglömd världsreligions egna perspektiv. Det gäller den synkretistiska religionen med namnet "manikeism". Att tänka och se med manikeiska ögon, men med ett modernistiskt perspektiv, är det som gäller för detta tankeexperiment!

Varför tas dessa ämnen upp? Vad är manikeism, och vad är synkretism? Vem bryr sig om en utrotad världsreligion i dag eller vad som hände dessa miljoner anhängare? Svaren på dessa frågor skall visa på skillnaden av ett andligt och ärligt troende, jämfört med den världsliga maktens tilltvingade hegemoni över människors andlighet.

Perspektivet ligger delvis i vad som skulle ha hänt om exempelvis nazismen erövrade den totala makten och utrotat judendomen, socialdemokratin, liberalismen, romerna, homosexuella eller alla andra de ville utrota? Vad skulle då ha funnits kvar att veta om dem?

Och sådana intoleranta yttringar som att förfölja oliktankande har tyvärr hört till

världens "normala" ordning. Intolerans har varit inbyggt i den "intelligenta onskans" och okunskapens mörker – med olika grader av ondskefulla uttryckssätt eller grumliga förklädnader. Perspektiven ges i så fall av denna boks tankeexperiment.

Det är inte några blygsamma infallsvinklar som söker ta plats i denna bok. Och det var också så som den utrotade religionens upphovsman profeten Mani gav uttryck för på 200-talet. Det var de allomfattande perspektiven, i både det lilla som i det stora, som denne religionsstiftare ville ge vägledning för de sökande medmänniskorna. Hans eget namn gav religionen dess namn. Han eftersträvade att Jesusintentionens radikala budskap skulle följas precis så som Jesus själv en gång hade predikat. Men det fick aldrig bli teokratiskt – med erfarenheter av människas makt över människa, som bara leder till elände.

Mani uppmanade människorna att lära av Jesus, men även av vad profeterna Zarathustra och Gautama hade predikat, helt utan religionsbegränsningar. Mani mördades år 278 i Persien.

Profeten Mani ansågs vara Jesu Kristi Apostel i många århundraden av hans egna anhängare, tills de med tiden krossades av kejsarmakten i samarbete med den tidens kristenhet och senare av islam. Manikéerna envisades med att aldrig vara makten följsam, och gick heller aldrig maktens ärenden.

Förföljelserna mot manikéerna varade i århundraden, tills de till slut försvann ur det allmänna medvetandet.

Enligt Mani kunde människorna själva lära sig utläsa kunskapen ur det tidlösa universella medvetandet, det vill säga samma kunskapsförmedling som sker på våra moderna högskolor i dag. Denna kunskap står alltid till förfogande för den som söker sanningen. Och i detta sökande är tiden den eld i vilken vi alla brinner. Och tidens logik är visdomens början inte dess mål. Det är livet självt som är bäraren av meningsfullheten.

Kunskap och tro. Att denna bok är ofullkomlig innebär inte att ämnet är ofullkomligt. Det är i så fall författaren som brister, men med vetskapen om att det finns mycket mer att lära, att det finns stort utrymme för alla att kunna frigöra sina tankar genom berikande kunskap och sinnesändring. Viljan till sinnelagets förändring är den avgörande punkten för meningsfullheten med livet som passerar.

Denna bok vill ge moderna aspekter på varandets mystik, i det som är rimligt att kunna förklara i en andlig teologisk diskussion.

Manikéerna försökte sig aldrig på att "vetenskapligt" förklara Gud. Det låter sig inte göras. Desto mer sökte de förklara naturens förlopp i både vetenskapliga och andliga symboltermer från sin tid. De förklarade allt omkring Guds yttringar; om skapelsens orsaker och avsikter; *emanationerna* eller *energierna* (Guds utstrålningar); men också om konsekvenserna av människornas livsstil; om egoism, ojämnlighet, destruktivitet och kärlekslöshet, och mycket mera. De sökte även glädjefyllda kunskapsgåvor som länkas med sökandet av kunskapen om Gud och Alltet.

Mot denna kunskapsglädje uppväcktes ett mörkrets hat och ett fördomsfullt tvivel. Ett tvivel som aldrig utvecklades konstruktivt eller till något gott. Men tiden tycks ha visat att manikéerna egentligen var så mycket längre komna i sitt kunskapande; det var deras bildning som var en av stöttestenarna mot dem. Kritiken kom från dem

som själva tog sig makten och gjorde sig till utövande kontrollörer. Denna mörkrets makt ville härska utan någon kunskap alls, de nöjde sig med den egennyttiga och självförhärligande härskarglädjen. Kring denna kejsarmakt formades och knöts den nya kristenheten, med egenmäktig och totalitär tolkningsrätt över den kunskapande andligheten och vetenskapen.

Denna bok är en personlig framställning, med utgångspunkt för diskussionen om och kring de manikeiska tankegångarna. Därför finns inte en helt uttömmande historisk eller vetenskaplig redogörelse över manikeism i denna utgåva. Istället är det en solidaritetsyttring med fokusering på vad denna världsreligion kan ge för tankemässiga kopplingar och bidrag till vår tid – i relation till vår tids levnadsvillkor, andlighet och naturvetenskap.

Och frågan måste därför ställas: hur kunde en världsreligion, lika stor som kristenheten under samma tid, utrotas till den grad att den helt glömdes bort? Var det Guds vilja? Var det trovärdigheten till manikeismens innehåll och kvalitet som trots allt inte höll? Knappast, snarare tvärtom kan det visa sig! Det finns alltså helt förklarliga orsaker till att denna förföljelse och utrotning kunde ske.

De brinnande bok- och likbålen varade i århundraden, till dess ingen längre kände till begreppet "Manikeism". Men ingenting kan gömmas undan, allt kommer till kännedom.

Manikeisk rekonstruktion. I dag sker en omfattande och framgångsrik religionshistorisk forskning, som lägger vetenskapliga resultat på plats – fragment efter fragment – i ett fantastiskt rekonstruktionsarbete. Det visar också att ingenting kan undgå sanningen eller döljas för mänskligheten. Det går heller inte att utrota, hata eller definiera bort varandras åsikter eller det som irriterar.

De tidlösa och radikala värderingar manikéerna visade prov på, tycks ligga väl till i vår tids andliga behov och sökande. Men deras värderingar ligger också i linje med exempelvis vår tids teoretiska naturvetenskap, eller de humanitära och socialetiska värderingarna. Deras förhoppningar hörde även till de sanna högre demokratiidealerna – det goda samhället – där i bästa fall den goda viljans ändamålsenliga syften var drivkraften.

Manikeism var arvtagare både till det hellenistiska kunskapsarvet (filosofi, humaniora, naturvetenskap och de sköna konsterna, såsom litteratur, musik, bildkonst och måleri), men också, och framförallt, till den ursprungliga Jesusintentionen. Samtidigt förlorade den uppåtgående kristenheten (romerska kyrkan) motsvarande kunskapskapital, då de i samarbete med den romerska och bysantinska kejsarmakten vann världen, och i stället hamnade i en andlig stagnation – som varade ända fram till i modern tid.

Manikéerna kunde redan under slutet av 200-talet, förklara en hel del av det som vi i dag uppfattar som kunskapsupptäckter under 1900-talet – på grund av det hellenistiska arvet. Kunskapandet var en integrerad del av denna religion. Det var utan tvekan en bildningens, solidaritetens och kärlekens religion, men med sina speciella uttryckssätt och sitt avancerade symboliska gestaltspråk. Dessa uttryckssätt, som är så poetiska, är för vår tid många gånger svåra att tyda.

I dagens världsordning, känner många människor stark oro inför den realitet som

pekar på ökande utveckling av likgiltighet och egoism. Inte minst en oro för minskad delaktighet i livets väsentliga delar för varandra. Folkflertalen är passiva åhörare till skeendet, eller åttlydare, i en satanisk illusionistisk nonsensvärld. I denna världsordning är det många gånger ondskan, som i växande grad domderar våra sinnen, men som också splittrar människornas solidaritet och medmänskliga kärlek för varandra.

Manikéerna uppmanade att alla fria människor bör säkra sin nästas frihet. Att låta andra leva för att de själva skulle få leva. Och detta villkorades med kärleken till det goda, inte till det onda; och med tolerans, men inte tolerans till intolerans. Det innebar en ömsesidig respekt och hänsyn till varandra, men aldrig till det onda. Det onda skulle alltid med lag bekämpas. Dessa Jesusvärderingar blev senare kärnan i den demokratiska idéutvecklingen. En utveckling som människorna själva har fått leta sig fram till, i den fria viljans väg för sanningens upptäckter. I denna process hittar man många gånger exemplen på meningen med livet – att bli till medan man passerar.

Manikéerna förföljdes och miste till och med livet för bland annat ovanstående värderingar. De levde som de lärde och kom på så sätt i konfrontation med den tidens kristenhet och kejsarmakt.

Men den risken har alltid funnits, för frihetsivrare, och är ännu i dag ett orosmoln i hela den nuvarande världsordningen. De kunde helt enkelt inte fås till att lyda eller kontrolleras av makten. Genom makt- och lagägarnas definitioner skapades en *legalism*, som råder än i dag i världen. Enligt legalismen är lagen vad makten bestämmer, inte vad kärleken, rättvisan, solidariteten och toleransen innerst inne säger.

I dag kommer hotet inte alls från kristenheten naturligtvis, men tidigare hade kristenheten helt förlorat kontakten med Jesus innersta intentioner. Kristenheten har under sin historia alltid gått makthavarnas ärenden, och hittade därför inte vägen i mörkret. Den kristna kyrkan ägdes helt och fullt av kejsarmakten och senare av kungarna och aristokratin. Denna ökenvandring gällde ända fram till i vår tid. Men tack vare demokratiutvecklingen har många goda sanningssökare funnit ljuset i sina inre, och sökt vägen efter sanningen.

Demokratutvecklingen fann vägen via reformationen och senare via de fria kyrkornas framkomst under mitten och slutet av 1800-talet. Det goda samhällets ideal interagerar än i dag mellan stagnation och utveckling, på grund av bristande insikt av reell kunskapstillblivelse.

Svenska kyrkan av i dag, och flera andra kristna rörelser har på olika vägar hittat fram till den rätta vägen, enbart på grund av demokratins förtjänst och påtryckningar. Men traditionerna har inte alltid varit de allra bästa.

De värderingar manikéerna hade på sin tid, är helt i samklang med de fem evangelierna, men även med flera andra evangelier och religioner. Här måste även det ursprungliga från världsreligionerna medräknas, och det numera erkända ekumeniska tänkandet. Dessa toleranta värderingar för varandras tron kallas *synkretism*, och grundar sig helt på Jesus intentioner om Guds kärlek och tolerans, oavsett religionstillhörighet eller etnisk kulturtillhörighet. Alla som vill kan bli Guds barn, söner och döttrar.

Manikeism var en handlingens religion. Alla medlemmar aktiverades i allmänna,

andliga och vetenskapliga studier, liknande moderna seminarier eller studiekurser av olika slag – i en kunskapande utveckling för medvetandet. De kunde alla läsa och skriva – män, kvinnor och barn, vilket var ovanligt. De organiserades även i aktioner för civilmotstånd mot krig, slaveri och våldsdåd – våld som utfördes av härskarmakterna runt om i de delar av världen som manikéerna agerade i. Men manikéerna agerade helt utan våld, de var pacifister.

Manikéerna beskylldes av bland andra Augustinus för att vara världsfrånvända, bland annat därför att de förnekade den kejsarliga maktordningen. I hela den månghundraåriga maktens propaganda beskylldes manikéerna för att vara världsfrånvända, vilket de alls inte var. Tvärtom! Visserligen menade de att livet i denna världsordning inte är det riktiga livet, det Gud hade avsett för människorna. Men de om några, var de mest aktiva för att främja det goda samhället, och det samhället kämpade de för redan under den tidens onda världsordning. De visste att denna världen håller på att försvinna, en uppfattning de fått av Jesus.

I manikéernas kamp för livet utvecklades en motståndets estetik. En intellektualism som satte spår i en mycket rik litteratur, vetenskap och en konstutveckling som i dag kan anas och till vissa delar beskådas. Vi känner även igen oss i manikeismens värderingar – som om det vore tidlösa tankar även för vår tid och för våra förhoppningar. Detta har upptäckts tack vare internationellt vetenskapligt arbete, och där denna märkliga religion pusslas ihop till en mer begriplig världsåskådning. Några internationella vetenskapliga konferenser har dessutom bekräftat den manikeiska religionens tidigare existens.

Manikéerna var samhällsengagerade, och helt i trots mot orättvisor, världslig makt och våld.

Det går däremot inte att dra några politiska växlar av ideologisk tillhörighet med vår tids politiska värderingar. I deras föreställningsvärld fanns värderingarna om alla människors lika värde; om jämlikhet, frihet och rättvisa, som i det stora hela liknar moderna frihetliga värderingar. De avvisade helt Paulus teser om lydnad under mänsklig övermakt, eller kvinnans underställelse under mannen, med underdånig slavmentalitet. Samtidigt kom utövarna av denna religion, först och främst, från den bildade medelklassens alla yrken och skikt. Det utövades en andlig kamp med ordet som enda vapen – kärleken mot ondskan. Med en mycket god vilja älskade de även sina antagonister, men det hjälpte inte, manikéerna krossades till slut.

På 500-talet höll till och med en maniké på att bli bysantinsk kejsare, med stöd från de bredare folklagrens *gröna parti* i Konstantinopel. Med sina ideal utgjorde de ett hot mot världens ordning. De blev också rejält förtalade, skymfades och förföljda. Under manikéernas hela existens kom de alla att få bära lidandets symboliska kors, precis så som Jesus hade gjort. Och de var helt övertygade om att det var Jesus vi skulle efterfölja och bli jämlikar med – den jungfruliga människan utan synd.

Det är i ljuset av moderna humanistiska värderingar som denna religion strålar igenom vår tidsanda, i hopp om förståelse och upprättelse. Kan vår tids människor orka bry sig om andra människors öden för så länge sedan, med tanke på alla de problem som finns i dag? Eller måste de helt glömmas bort? Var det med Guds gillande som manikéerna krossades, eller var det enbart med människornas egen ond-

ska som förföljelserna kunde ske?

Vad kan vi lära av manikéerna? Finns det några länkar mellan deras tro och kunskapande, och med vår tids förhoppningar? Ja, sannerligen, det finns det. Vi kan alltid lära oss en hel del av allt det som runnit förbi i hela vår existens. Bara om detta lärande gagnar utvecklingen för förståelsen av kärlek och tolerans för varandra, och för all världens människor. Allt annat är livsodugligt och tillhör döden.

Slutsatserna blir därför: livet måste ha en mening för alla, för att livet skall kunna levas av alla; det är därför vi pratar så mycket om meningen med livet. Det finns bara en religion – kärleken, och det finns bara en ras – människan. Etnicitet är något vi ska glädjas över, för variationens skull. Den fulla meningen hittar vi bara i relationerna mellan mångfaldens alla egenskaper, ur denna processteologi skapas det nya sinnelaget för verklig meningsfullhet, för alla dem som själva vill.

Manikeism – en stötesten

Förintelsen som nästan lyckades

För Augustinus, kristenhetens kanske mest betydelsefulla teolog, efter Paulus, var sökandet efter sanningen vägen till den yttersta verkligheten – Gud.

I ungdomen studerade han filosofi, retorik och religion, ett intresse han anses ha fått från modern Monnica. Fadern var en romersk lägre ämbetsman i den Nordafrikanska provinsstaden Tagaste.

Vid den tiden, omkring år 375, fanns det hos Augustinus ett brinnande intresse att föra samman antikens filosofi och naturvetande med kristen lära. Men för detta ivrande fick han ett bryskt motstånd av den kristna kyrkan, de motsatte sig både filosofi och vetenskap på det allra bestämdaste, detta hade de lärt av Paulus. I den situationen öppnades hans tankar istället för profeten Mani och den synkretistiska religionen manikeism. Denna kristna rörelse inneslöt ljuset från filosofisk visdom, hellenistisk naturvetenskap, social- och samhällsvetande, men också om konst och litteratur – allt integrerat i en mycket levande och uttrycksfull omfattning.

Manikeismen utvecklades språngartat, precis som kristendomen vid samma tid, och i samma omfattning som densamma.

Med den dualistiska uppfattningen om världens ondska kontra Livsandens ljusrike, vilket bland andra Jesus profeterade om, gavs ett hopp och en positiv möjlighet i och med Jesus predikningar. Människorna kunde själva med Livsandens hjälp studera heliga skrifter och lära sig förstå Livsandens avsikter, enligt de anvisningar och förhållningssätt Jesus själv beskrivit i sina predikningar.

Men det gällde inte bara Jesus intentioner, samma väg och sanningar predikades av profeterna Zarathustra, Gautama och Mani, men även av en hel del andra lärare. Under slutet av 200-talet och en tid framåt var det en ganska allmän uppfattning.

Enligt lärarnas andemening ansågs människan ha hamnat i ett svårt dilemma, nämligen i relationen mellan det goda och det onda. Det var frågan om det individuella valet en människa kunde göra i en ofullkomlig världsordning. Det var bland annat sinnelaget och den fria viljan, med det möjliga valet till det onda och egoistiska, som medförde en hel del konsekvenser för var och en. Här ingick exempelvis valet för eller emot ett egoistiskt maktkontrollerande över andra medmänniskor, med berikande och utnyttjande på andras bekostnad, och så vidare.

Den onda sidan av dessa olika valmöjligheter var en ond andemakts skapelse i mörkret av vårt inre och utanför oss själva, enligt världsreligionernas lärare.

Kraven som ställdes på manikeismens medlemmar, gjordes rimliga i förhållande till var och ens förmåga. Livsanden, menade man, såg var och ens strävande i den andliga utvecklingen i relation till förmågan, och uppmuntrade dem därefter.

Alla kunde rimligtvis inte avstå från utbudet från världens ordning, beträffande materiell rikedom eller sinnlig njutning av alla de slag.

Asketism, eller snarare en rimlig återhållsamhet, var ett kännetecken för ledande manikéer. Men detta var helt frivilligt och gällde först och främst de ledande skikten (*electi*) inom denna religion. Dessa skulle gå före och visa vägen som levande föredömen. De skulle leva som de lärde, och inte själva leva i välstånd, alltså precis

som Jesus och de övriga lärarna hade visat. Men denna återhållsamhet var ingen tung börda – med tanke på den rika andliga kultur som ersatte den materiella världen, dessa manikéer levde verkligen ett rikt blomstrande liv.

Augustinus var medlem i tio år av denna rörelse, mellan åren då han var 19 till 28 år. Men han fick dock med tiden problem orsakad av sin egen inre böjelse, vilket kan vara förståeligt i den åldern. I det högre skiktet av den manikeiska rörelsen (*electi*), krävdes emellertid, bland annat sexuell avhållsamhet och vegetariskt leverne. Och dit kunde Augustinus inte nå. Han hade själv en stark sexuell läggning som han inte ville förändra.

Det manikéerna krävde av honom var inte att avstå från detta begär, om han nu inte kunde det, men däremot att han skulle avstå ifrån att ha en slavinna eller konkubin som älskarinna. Det hörde till det normala att romerska medborgare hade slavinnor som älskarinnor på den tiden. Man krävde att han givetvis skulle göra henne till sin egen hustru. Detta var en rejäl stötesten för manikéerna.

Med denna slavinna hade Augustinus en son, men som han efter tolv år övergav, då han samtidigt lämnade sin slavinna. Han trodde nu att han kunde avancera till de "utvalda" (*electi*) inom den manikeiska rörelsen, vilket han inte alls kunde.

Augustinus, som vid den tiden själv inte var speciellt bildad i enlighet med de manikeiska eller kristna idealen, hade svårt att förstå den manikeiska rörelsen. Han var ju fortfarande ganska ung.

Dessa ideal som manikéerna i så hög grad tagit till sig ur den universella kunskapens allra innersta, och även av det hellenistiska kunskapsarvet när det stod på högsta nivå. Han började senare hatfyllt angripa manikéerna med beskyllningar på en mycket låg nivå: att de bara var en bluff och humbug, och så vidare. Detta skulle senare få katastrofala följder för manikéerna. I den allmänna kyrkohistorien finns allt detta med, och i det som följer förändrar kyrkohistorien i en ny riktning.

Augustinus hamnar i en svår kris efter det han förskjutit sin slavinna och son. Han blir av dessa skäl stoppad att avancera till *electi*. Genom förbindelser reser han istället till Rom, där han inte heller gör någon lycka, men lovas istället en lärartjänst i retorik i norra Italien.

Möjligheterna ser efter en tid ljusare ut för honom och en tjänst vid det romerska etablissemanget erbjuds i Milano. Men enligt romersk lag ansågs det inte lämpligt att han haft en son med en slavinna utan romersk börd, vilket enligt romersk lag gjorde det uteslutet att avancera i det romerska samhället. Romarriket var ett utpräglat hierarkiskt klassamhälle där börd var allt av betydelse.

Nu fanns det bara en karriärväg för Augustinus (det var karriären som gällde) och det var att söka sig tillbaka där han började, i sin mor Monnicas kristna rörelse. I Milano hittade han en sådan kristen församling, som passade honom, och just det som han från allra första början hoppats på. Det var en kristen församling, med filosofiska funderingar och med en öppenhet mot den hellenistiska kunskapen, fast i romersk tappning.

I Milano fann han för första gången det som kom att heta nyplatonism, en väg han kunde förena med både tro och filosofi. Vi ser hans olika vägar som varit kantad av förhoppningar om en bred och lättillgänglig väg för hans egocentriska intressen.

Han vurmar nu för den filosofiska kunskapen och börjar omedelbart kritisera Bibelns böcker, framförallt de hebreiska skrifterna. Om denna kritik hade han lärt av manikéerna.

Augustinus får nu höra predikningar av biskop Ambrosius. Men, av biskopen fick Augustinus återigen höra de värderingar som han tidigare hört av manikéerna och som han så ödesdigert kommit i konflikt med.

Enligt Ambrosius predikningar handlade det istället om sans och reson, kärlek och tolerans, och ett *rimligt* avståndstagande från världens ordning, men även här gällde återhållsamhet, och ett *rimligt* rannsakande av Bibelns olika böcker.

Ambrosius förklarar svåra passager i Bibeln som allegorier eller symbolik, men som av Augustinus uppfattade vara bokstavligt menat, och därför förkastade han Bibeln på viktiga och avgörande ställen – vilket manikéerna aldrig hade gjort.

Även bland de övriga kristna och nyplatonikerna i Milano får Augustinus anfäktelser, han står inte ut med det som kan tyckas vara krav på honom själv. För även nyplatonikerna ställde sig på samma allmänna moraliska grund som den övriga kristenheten och manikeism.

Religionerna ansåg att sexuella utsvävelser (det var fråga om utsvävelser) var helt oförenligt med hängivelsen åt det rena andliga och intellektuella engagemanget.

Ambrosius hyllade helt öppet samma syn som manikernas på "jungfrulighet", vilket också hyllades av en bred kristenhet vid den tiden. Jungfruligheten ansågs vara en högre andlig livsform.

Bakgrunden till denna moralism var de faktiska samhällsförhållandena med sexualiteten som tilltvingades på slavar, barn och kvinnor, som inte hade några rättigheter. De vände sig också mot våldtäckterna som skedde vid de ständiga krigshandlingarna. Avhållsamheten handlade om social etik och om rättvisa.

År 386 tar Augustinus trots allt över denna uppfattning och gör den till sin egen, i sin berömda omvändelse. Han beslutar sig för att leva bortom karriärism och sexualitet, och döptes 387 av biskop Ambrosius.

Augustinus vill nu leva ett helt kristet liv med ett filosofiskt sanningssökande och återvänder till sin hemstad Tagaste i Nordafrika.

Nu hade denne retorikens mästare växt i anseende och hade en trogen skara av beundrare med sig. De kallade sig "Guds tjänare" och fick omedelbart stor respons bland provinsens kristna församlingar.

Det utvecklades emellertid snart en stor skepsis från de kristna i denna provins, men de oroliga tiderna krävde sammanhållning och kraftfulla, dugliga ledare – något Augustinus skulle visa sig vara. Han blev vald till biskop av Hippo per omgående.

Men många av de kristna tvivlade på denne egocentriske maktmänniska, de litade inte alls på hans tidigare omvändelse. De ansåg att denne aggressive kyrkokritiker inte på allvar hade omvänts, utan gjorde vad som istället kunde anses som brott mot den kristna kyrkan.

Han började nu även angripa manikéerna, vilka de kristna i denna provins inte alls hade något särskilt otalt med. Men detta visade sig vara helt i linje med hans makttambitioner, men också hans egna hämndbegär.

För att rentvå sig från olika misstankar skrev Augustinus boken "Bekännelser",

där han retoriskt framställer sig själv som centrum för den allmänna sanningen, och detta skrivsätt har han lärt sig av Paulus (framförallt Romarbrevet). Han sätter även in sin egen mor i händelsernas centrum, hon förhärligas och får representera den kristna fromheten och det blir hon som utpekade Augustinus väg till gudsledare – detta kan vi läsa i Ostia-dialogen.

Det var för övrigt hans mor Monnica som ivrade för att slavinnan, Augustinus älskarinna, och barnet skulle förskjutas till förmån för ett aristokratiskt äktenskap – något som skulle ge en säkrare, snabbare och bredare väg till karriären.

Efter Bekännelser kommer boken "Om treenigheten", vilket ger den kristna kyrkan dogmen om *Gud, Sonen och den heliga Anden* – som ett och samma väsen.

Det var en spetsfundighet utan förankring i skrifterna, en helt onödig förvrängning.

Jesus uttryckte det på ett annorlunda sätt: "Jag finns i Livsanden, och Livsanden finns i mig." Detta förtydligas i Tomasevangeliet: "Gud finner du i ljuset av ditt inre och utanför dig själv". Vilket betyder att alla kan följa Jesus och bli hans avbild genom att födas och bli till i Livsanden. Denna tes kommer senare även i Jonnesevangeliet.

Jesus själv, ger med största tydlighet klart att han anförtror sig till Livsanden, som är den som sänt honom, enligt evangelierna. Han gör också klart att Livsanden lagt orden i hans mun, och att det endast är med Livsandens kraft som människor genom tro kan helas. "Tacka inte mig, tacka Livsanden", säger Jesus! Det är inte med Jesus egna krafter som människor botas. Jesus är Guds son, i det han lever i Livsandens andemening, något alla människor borde göra, enligt Jesus. Han är inte Gud men den som uppenbarar Livsanden i ljuset inom sig och utanför sig själv.

Även om vi människor är delar av samma kosmos, och Jesus är avbilden av Livsanden, så räcker inte Augustinus treenighetsförklaring till att förklara fenomenet Jesus – Livsanden. Förklaringarna om Jesus–Livsanden är betydligt redligare och bättre i evangelieböckerna.

Riktigare förklaring, än den om treenigheten som Augustinus prövade på, finns helt och klart hos både kristenheten och den manikeiska förklaringen, som alltså ges i ljuset av människans innersta, det vill säga i själens öga – *vacatio*. Där finns en mötesplats med Livsanden, för den som svarar på lockelsen. Där finns också förmågan att i minnet hålla samman förfluten, nuvarande och tillkommande tid i tankeprocesser, som ger människan ett självmedvetande, med en unik personlig egentid i samtidigheten. Detta går också bra ihop med Einsteins relativitetsteori.

Det manikeiska litterära arvet, med en uttrycksfull psykoanalytisk gestaltsymbolik, kom nu även till uttryck i det berömda historieverket "Om Gudsstaten", vilket Augustinus kom att äras över.

Manikéerna menade att alla som älskar Livsanden och vill förverkliga de goda intentionerna är medlemmar av Ljusriket. Detta var ett uttryck för en generös tolerans i Jesus efterföljd. Medan däremot människor med gudsfientlighet, maktlystnad och bristande vilja att följa rättvisans principer, något som mer eller mindre präglade alla former av jordiska riken, de tillhörde inte Ljusriket.

Manikéerna hade en i modern mening skarpsynt samhällskritik i och med deras konstruktiva sociala etiska föredömen. De verkade aktivt för social uppbyggnad, men

också för civil olydnad mot orättvisor, förtryck och krigshets, där civilmotståndet ingick. Där visade varje maniké ett utomordentligt civilkurage. Alternativet, att inte söka bygga denna moraletiska medvetenhet inom kejsarstaten, skulle bara leda till förtryck och underdånigt slaveri. Dessa idéer ringade Augustinus in i perspektivbyten mot manikeismen, i en egen övergripande historietolkning, vilken var den version som blev känd för eftervärlden. Därefter började en förföljelse som varade i århundraden, och som till slut utrotade manikeismen till den grad att de nästan helt blivit bortglömda.

Men Augustinus levde inte efter det han lärde ut, det som handlade om denna Gudsstats toleranta budskap. Han blev själv den store utrotaren istället för den toleranta människan som var bokens budskap. Det är hos sig själv Augustinus finner vad han söker, men han tycks inte finna någonting från Gud, han står själv i vägen för Gud. Och det passar även hans egna syften att ge sitt eget ljus och eld med lite hjälp och omskrivningar från den rika manikeiska litteraturen.

Men, tänker läsaren, här antyds att det inte var Augustinus egna skapade ord som orsakade "Om Gudsstaten"? Svaret blir, både ja och nej! Grundtankarna och helheten tog han ur den rika ljuskällan som var det manikeiska kunskapsarvet, men omskrivningarna var hans egna värderingar. Det är heller ingenting nytt att ge och ta ur ett kollektivt kunskapsarvet, så måste det naturligtvis få vara. De flesta anger dock källorna med vilka man i så fall diskuterat med, eller vilka man samordnat sina tankar med. Augustinus däremot lät förfölja dem han tog kunskapen ifrån, och förfalskade dess innehåll.

I Nordafrika blev biskop Augustinus efter hand även en stridbar militärbefälhavare.

Tiderna var oroliga och kriget var inom landet. Men det var inte i första hand invasionshärar som Augustinus bekämpade, utan främst de manikeiska församlingarna.

I en by i Nordafrika utförde Augustinus sitt mest monstruösa brott då han tvingade in en manikeisk församling, män, kvinnor och barn, i deras egen kyrka, barrikaderade denna, och sedan tände eld på kyrkan så att alla blev dödade. Detta kan jämföras med nazismens illdåd i den tjeckiska byn Lidice under andra världskriget.

Manikeismen var en världsreligion med en begynnande framgång, men som på grund av Augustinus blev fruktad av kristenheten. Den hade samma rötter, växte fram och spred sig i samma områden som kristenheten. Och dess grundare, profeten Mani, kallades av de sina för en Jesu Kristi Apostel, precis så som Paulus kallade sig själv och av kristenheten än i dag.

Både manikeismen och kristenheten var minoritetsrörelser efter det andra århundradena efter Jesus, men kristenheten vann till slut kejsarmakternas stöd och fick därmed ett starkt officiellt stöd. Det visar sig också att kejsare och officiellt kristen kyrka samverkar i striden mot andra religioner, och både civilrättsliga och kyrkliga myndigheter utformar bestämmelser och anvisningar som gäller mot dessa.

Den västliga grenen av manikeismen är den ursprungliga varianten, till skillnad från den "översatta" manikeismen, som mycket snart kom att etableras först på iransk mark och sedan allt längre österut med Kina och Indien som mest avlägsna länder. I Kina finns i dag det ända kvarvarande manikeiska tempel, och där upphörde manikeism ända fram till 1600-talet. Även i Kina förföljdes denna religion.

Manikeismens västliga gren, "Medelhavets manikeism", hade arameiska som sitt första språk, vilket berodde på att Mani, grundaren, hade växt upp i en elkesaitisk grupp i Syrien. Sedan skrev Mani hela sin kanon på arameiska (med ett undantag, nämligen den skrift som tillägnades persernas härskare, Shapur I). Vid sidan av denna kanon tillkom mycket snart en omfattande religiös litteratur på arameiska.

Denna finns i dag på koptiska och grekiska. De koptiska texterna är Kephalaia, Psalm-Book II och Homilierna, medan den grekiska texten är en Manibiografi, den så kallade Kölnerkodex. Dessa fyra manikeiska verk utgör primärmaterialet för vår kännedom om den västliga manikeismens utformning av lära och samfund, och har alltså varit kända för den kristna kyrkans ledare.

Det intressanta med manikeismen är det plastiska men ändå inte elastiska läro-systemet. Manikeismen var redan från början fast utformat och försett med en av grundaren fastlagd kanon. Plasticiteten hos manikeismen visar sig i dess förmåga att översätta idéer, begrepp och gestalter till olika språk och kulturkretsar. Detta skriver Ylva Vramming i sin doktorsavhandling.

Manikeismen spände över lång tid (cirka 240 e Kr till 1600-talets början) och över ett väldigt geografiskt rum, från Spanien i väst till Kina i öst. Allra längst tycks denna religion ha levt kvar i Kinas västliga stäppområden, medan den relativt snabbt tycks ha försvunnit ur i länderna kring Medelhavet, där det knappast har funnits några manikéer kvar vid början av 700-talet.

Det växte mycket snart fram en omfattande antimanikeisk litteratur på grekiska, latin och arameiska. Givetvis bidrar denna litteratur med uppgifter om manikéerna och deras lära och seder, men man måste läsa den med tanke på dess oftast polemiskt utformade innehåll. Bland olika författare, som på grekiska kommenterade manikeismen, finner vi Alexander från Lykopolis, Titus från Bostra, Serapion från Tmuis, Epiphanius, Socrates Scholasticus, Timotheus från Konstantinopel samt Pectrus Sicilus och Photios, berättar Ylva Vramming i sin doktorsavhandling.

Augustinus var den flitigaste – men inte den ende – som på latin kommenterade och angrep manikéerna. Eftersom han själv under flera års tid var maniké hade han en unik insikt i hur manikeismen fungerade, i vart fall för manikéer som tillhörde åhörarna (dvs. den inte helt initierade gruppen). Påven Leo I bedrev en intensiv kampanj och förföljelse mot manikéerna i Rom och Spanien.

Antimanikeiska texter och upplysningar i mer neutral ton förekom också från övriga språkområden, som penetrerats av denna flitigt missionerande religion. En arabisk text från 900-talet, an-Nadims Fihrist, har värdefulla sakupplysningar om manikeismens uppkomst, dess historia och litteratur.

Kristen och manikeisk samexistens varade under nästan 400 år. Och den manikeiska och kristna kyrkan kom att existera och interagera inom de romerska och bysantinska rikena. Resultatet av den samtidiga existensen var en lång serie konflikter mellan de båda grupperna. Den kristna kyrkan och kejsarmakten fann dock mycket snart, att manikeismen var ett allvarligt hot mot det samhälle som de önskade forma. Och vi kan följa deras motaktioner i den långa följd av kyrkliga beslut och civilrättsliga bestämmelser, som avsåg att stoppa och eliminera denna religion.

Manikeismens vägar in i det romerska riket spreds av lärda och bildade lärare och missionärer. När Mani omkring 240 vår tidräkning nödgades lämna sin elkesaitiska

uppväxtmiljö till följd av den kritik han utsatte gruppens ledare för, så begav han sig till en liten by vid Tigris. Här slog han sig ner, och det var antagligen här som han fullbordade sin kanon och började planera sin missionsverksamhet.

År 244 sände han ut Addai som missionär. Denne kom att färdas ner till Alexandria i Egypten, där han inledde sin verksamhet. Med sig hade han den kanon, som Mani hade utformat. Han hade också flera medhjälpare, och vi vet att Mani sände honom en skrivare.

Manikeismen rotade sig synbarligen väl i Egypten. Omkring år 300 påtalade filosofen Alexander från Lykopolis att manikéerna fanns i landet. Han uppgav att den förste maniké, som kom till Egypten, skulle ha varit Papos, och att näste som anlände skulle ha kallats Tomas.

Från Egypten spred sig sedan manikeismen över hela provinsen Afrika och därifrån till Spanien och in i Sydfrankrike. I sydfrankrike kan manikeism ha förändrats och senare utvecklats till varianten "katarer", som under tidig medeltid krossades genom det första korståget någonsin, och dessutom riktat mot den kristna världen.

Om manikeismens ena spridningsväg alltså följde Medelhavets södra kust, så följde den andra den nordliga kusten från Mindre Asien till Grekland och gick därifrån in över Balkanhalvön.

Epiphanius uppger att manikéerna påbörjade sitt missionsarbete i Palestinaområdet år 273 (dvs. under kejsar Aurelianus 4: e regeringsår). Han kallar dem "akounaiter" efter Akous, den person som kom från Mesopotamien med missionsuppdrag.

År 310 fann påven Miltiades, att manikéerna hade bildat församling i Rom. Detta innebar att de måste ha kommit till Rom före 310, annars skulle de knappast ha hunnit etablera sig så väl.

Reaktionen från kejsarstaten och kyrkan blev tydlig, och mycket snart kom reaktionen, både från enskilda maktpersoner och från officiellt håll.

Ett mycket tidigt antimanikeiskt kristet verk är Hegemonius Acta Archelai, som återger mer eller mindre legendära historier om Mani och dennes föregångare och anhängare. Acta Archelai är en roman, vars grundberättelse utgörs av en fiktiv diskussion mellan Mani och biskopen av Karkhar. Verket ligger till grund för Epiphanius text om manikéerna.

Mellan år 300 och 500 hade den antimanikeiska litteraturen sin viktigaste period. Forskaren Julien Ries har gjort en översikt över alstren. Den officiella kristna kyrkan klargjorde sin inställning visavi manikeismen bland annat i olika koncilieutlåtanden, och därtill utformade man inom kyrkan upptagningsritual avsedda för heretiker, så kallade *anatema*, som under tvång övergick till den kejsarligt sanktionerade kyrkan.

Det är bland annat genom docent Ylva Vrammings doktorsavhandling som här refereras om anathemaformlerna.

Det var den romerska staten, som genom kejsar Diocletianus allra först uttryckte den officiella synen på manikeismen. År 293 utbröt krig mellan det romerska imperiet och det persiska riket, och detta krig medförde att man från romersk sida betraktade manikéerna med skepsis, eftersom dessa var mer eller mindre pacifister och hade förankringar i Mesopotamien. Denna avogga inställning kom till uttryck i ett edikt utfärdat av kejsar Diocletianus år 295 och sänt till Julianus, prokonsul över provinsen Afrika.

Diocletianus var den förste som påbjöd dödsstraff för manikeiska ledare. Den stränga lagstiftningen upprepades fram till och med Justinianus I. Inte ens det romerska rikets uppdelning i en östlig och en västlig del medförde någon attitydförändring gentemot manikéerna.

Religionsforskaren Crontz undersökte hur kejsarna och concilierna förhöll sig gentemot heretiker av olika slag fram till 800-talet, och han drog slutsatsen, att den statliga inställningen visavi manikéerna var hårdare än gentemot andra heretiker.

Crontz menade också, att kejsar Justinianus I var skoningslös mot manikéerna av bland annat av politiska skäl – de sades ha utnyttjat det uppror som samaritanerna i Palestina iscensatte år 529 (i protest mot kejsarens avsikt att tvångsdöpa dem alla), och anklagades för att ha mördat kristna och bränt ner kyrkor. Detta var säkert en propagandistisk lögn. De utförde istället ohörsamhet och civilmotstånd mot statligt förtryck.

Fortsättningsvis blev det en förföljelse till ren utrotning. De kristna biskoparna tvingades att tillse uppspårningen. Dödsstraff infördes för deltagande i manikeisk gudstjänst, och för konverterad manikés återgång till manikeism, och för försummelse av plikten att ange manikéer.

Senare kejsare behöll Justinianus lagstiftning gentemot manikéerna, så också dödsstraffet. Avsikten var att manikeismen skulle utrotas och att förmå manikéerna att konvertera till den officiella, det vill säga den kejsarliga kristna kyrkan. Det finns många nedskrivna exempel på förföljelsernas urartning.

Priscillianus, biskop av Avila (381-385) anklagades för att vara maniké, dels därför att han, liksom manikéerna, var varm anhängare av ett asketiskt liv, dels därför att han läste de apokryfiska apostlaakterna, som var så högt uppskattade av manikéerna. År 385 avrättades han på kejsarens order, sedan han torterats. Tillsammans med honom avrättades några av hans anhängare.

I Konstantinopel, år 527, arresterades och brändes ett antal personer, anklagade för att vara manikéer. En av dem var hustru till Erythrios, som var en högt uppsatt praefectus praetorio (en slags militär befälhavare).

Upplysningarna om de enskilda manikéerna antyder att de inte sällan tillhörde vad vi i dag kallar en bildad medelklass och intellektuella grupper. Den maniké, som var närmast samhällets topp, tycks ha varit Sebastianus, som var kommandant i Alexandria på 350-talet och var mycket nära att utses till kejsare.

Samtidigt utgjorde dessa människor en farlig och radikal motkraft mot den militaristiskt kristna kejsardomen. De militära befälhavare som kom från de manikeiska leden var utnämningar, eller uppdrag vilka kan jämföras med moderna politiska förtroendeuppdrag.

Manikéerna var bildade och innehade yrken därefter. En hel del av dem tycks även ha försörjt sig som handelsmän. Och de kunde sålunda resa från plats till plats, precis som missionärerna, och undervisa om sin lära.

Genom edikten finner vi också att manikéer hade positioner som senatorer, de arbetade som advokater och lärare, och de fanns som familjemedlemmar till högt uppsatta ämbetsmän.

I dag känner vi till att manikéerna även var framgångsrika konstnärer, och skickliga bokskrivare. Alla böcker skrevs för hand och krävde stor skicklighet. Så stor

talang att, bokfynd som hittats och med bestämdhet kan konstateras vara utförda av manikéer, anses vara av yttersta konstnärliga värde. De var även, många gånger, ledande kyrkomålare – alltså även konstnärliga medarbetare i det kristna kyrkomåleriet, innan de stora motsättningarna eskalerade. Det var fråga om yrkesmässiga uppdrag som de utförde.

Manikéernas egna kyrkor var däremot ofta små och anspråkslösa gudstjänstlokaler, i enlighet med deras asketiska – eller funktionalistiska – ideal. Men de var många och mera lokalt spridda bland anhängarna, mitt i städernas och byarnas kvarter, men ändå konstnärligt utförda.

I det allra tidigaste bysantinska kyrkomåleriet hade ännu inte kejsarstaten lagt sig i dess politiska och konstnärliga innehåll. Och i denna konstnärliga frihet hann manikéerna utveckla i några århundraden. Dessutom utgjorde detta måleri genom övertagandet av de tekniska och konstnärliga traditionerna en naturlig fortsättning av antikens konst.

Under denna utveckling lyckades de ändå frigöra sina skapande krafter, fastställa sina egna lagar och genom att överskrida ärvda lagar och befria sig från övertagna synsätt komma fram till en egen vision.

Den manikeiska stilen kom senare att beskyllas för att vara alltför livligt realistiskt vågat. Deras tradition byggde på den romersk-hellenistiska traditionen, med god porträttkonst av hög kvalitet, som utvecklades till det nu kända bild- eller ikonmåleriet.

Kejsarstaten ville ha ett nytt aristokratiskt raffinemang som skilde ut det nya mot det gamla. Trots detta synsätt så var det manikeiska måleriet ett ständigt nyskapan- de och inte något mallmåleri från tidigare perioder.

De nya konstdirektiven skulle motsvara kejsarens och den triumferande kristenhetens andliga krav och måste klart markera avståndstagandet från den tidigare traditionen.

För att motsvara det dogmatiska innehållet och de teoretiska begreppen, som mer och mer kom att präglade den nya kristna kejsardomen, bredde det bysantinska måleriet ut stora rytmiska kompositioner på kyrkväggarnas vidsträckta ytor. Eller så framställdes isolerade figurer, vilka mer och mer tömdes på sitt materiella och andliga innehåll.

Men det tidigare måleriet hade fullgjort sin höga mission, som alltså inte endast bestod i att dekorera kyrklig eller profan arkitektur eller att förfärdiga kultbilder, utan framför allt i att skapa ett språk varmed det andligt radikala kunde uttryckas. Och denna stora framgång har skänkt detta måleri en sällsam utstrålning i hela den då andliga världen. Här fanns den ursprungliga Jesusintentionen, med de socialetiska värderingarna, utförda i en konstnärlig, fri och lärande stil – för folket. Men inte bara så, utan även med den manikeiska integrationstanken på att hela det kosmiska allt ingick i hela den andliga föreställningen. Ingenting i livet kunde reduceras, alltså ingick även det kosmologiska vetandet i den manikeiska konsten.

Allt om de rena kosmiska energierna fanns med, och alla andra aspekter av andlig kunskap. Arvet från denna kyrkokonst dog aldrig riktigt bort, utan vi kan se spår av den ännu i dag, till och med i våra svenska kyrkor; numera uttryckta i förenklade

och kitchiga lysande stjärnor, halvmånar och planeter eller strålande solar.

Denna kyrkokonst, vilket manikéerna var engagerade med, var egentligen ett hellenistiskt kulturarv men med ett förnyat andligt förhållningssätt både till innehåll och syfte, och som utvecklade en hög grad av fulländning. Detta gick emellertid förlorat i och med den nya kristna kejsardomen.

En ny statlig kyrkokonst dikterades fram. Konstnärerna degraderades och fick helt underställas statliga dignitärer, som helt bestämde konstens utformning. Det nu eftersträvansvärda blev likriktningen av konsten till en enande kejsarkonst, med ett integrerande i kristenheten som ett lämpligt alibi.

Bland de nya uttryckssätten gavs istället direktiv om en aristokratisk, urban och upphöjd stil. Kejsaren själv får gloria och avbildas tillsammans med Jesus som en jämlike. Jesus blir en konung i kejsarens tjänst. Och här formas och designas den konformistiska nya kristenheten.

I Konstantinopel skall det på 500-talet ha funnits en stor manikeisk församling, som bland sina medlemmar sades ha både senatorer och hustrur till framstående män. Forskarna menar att manikéerna trots allt spelade en viss politisk roll i det bysantinska riket vid 500-talets inledning, då de influerade och tillhörde det "gröna partiet".

Forskarna påpekar också att praefectus praetorio ofta utsågs bland "de grönas" medlemmar och att det hände att denna ämbetsman beskyddade manikéerna trots att dessa egentligen skulle uppsåras och bestraffas.

Vad som skedde med manikéerna i början av 700-talet vet vi inte med säkerhet. De försvinner från ytan, men givetvis kan de ha funnits kvar i samhället, och gått under jorden.

Den berömde brittiske 1700-talshistorikern Edward Gibbon beskriver i sitt historieverk, Romarikets uppgång och fall, det bysantinska eländet. Han menade egentligen att det var kristenheten och den dekadenta och totalitära kejsarstaten som orsakade det romerska rikets fall. Han menade att det var den yttersta tragik när det hellenska kunskapsarvet förlorades i detta grekiskromerska rike. Det kunskapsfall det rörde sig om var så omfattande att det kunde mätas i ett närmare tusenårigt bortfall av mödosamt kunskapsinhämtande.

Makthavarnas hat mot manikéerna – denna folkbreda religion, som själva var så toleranta och intellektuellt sinnade – utmynnade i fördomsfulla förföljelser. Kanske hatet hade sin upprinnelse i just det som ansågs dygdigt och förmer, eller som uppfattades som elitistiskt. Samtidigt ansåg och verkade manikéerna själva för att de ovillkorligen skulle hjälpa sina mindre lottade bröder och systrar, vilket de också gjorde.

De kejsarliga och kyrkliga edikten mot manikéerna återkom tid efter annan. Kejsarstatens förföljelser ökade med åren, och under olika perioder förkom regelrätta utrotningar, enligt följande:

Diocletianus, år 295: de manikeiska ledarna skall brännas på bål, kejsarliga ämbetsmän med flera som är manikéer döms till tvångsarbete i gruvorna, lägre samhällsklasser döms till halshuggning, de dömdas ägodelar konfiskeras och de manikeiska böckerna bränns.

Valentinianus, år 372: alla manikeiska möten förbjuds, "lärarna" bestraffas strängt, mötesdeltagarna förvisas.

Gratianus, år 378: alla utom manikéerna garanteras trosfrihet.

Theodosianus, regerar mellan åren 379–395, beskriver manikéerna som kristna heretiker. Manikéerna förbjöds att hålla möten; att nyttja sina bostäder till församlingslokaler; förbjöds att förkunna sin lära och att utöva sin religion. Brott mot detta skulle bestraffas med förvisning och manikén i fråga skulle vara fredlös. Att vara maniké sågs som "*crimen*". Manikéer fick ej ge gåvor, upprätta testamenten eller ärva.

Arkadius, mellan åren 395-408, fortsatte tidigare kejsares försök att utrota manikéerna. Dessa kallas nu "*detestati criminosi*".

Honorius och Valentinianus III: under dessa fastslogs ånyo: att varje maniké är "*crimen publicum*"; manikéer skulle uppspåras och förföljas, den som hjälpte en maniké skulle straffas.

Theodosius II: förföljde manikéerna värre än andra religioner; de utvisades ur städerna, och de förbjöds att samlas eller att hålla gudstjänst.

Påven Leo I: 457-474, rensade ut manikéerna ur den "kristna" staten.

Justinianus I: 527-565, införde en serie nya edikt. Manikéerna kunde enligt dessa påläggas följande: landsförvisning, förbud att verka inom all offentlig förvaltning, förbud att verka inom advokatycket och andra lärda yrken (detta gällde även ortodokskristna men vars hustrur eller barn var manikéer).

Manikéerna skulle därmed tvingas överge sin religion, låta sig undervisas i den romerska läran och genom dopet bekänna sig till den ortodoxa läran. Vidare skulle manikéer, som döpts, uppge alla före detta manikeiska bekantas namn. Alla statligt anställda ålades att spåra upp manikéer i de egna leden.

I dag är det inte många som hört talas om en världsreligion grundat av en profet vid namnet Mani.

Det fordrades århundraden och diktatorisk makt för att utrota denna religion. Och det säger något om denna religions omfattning. I dag är många människor världen över trotsiga, nyfikna och undrande: vad innebär egentligen den fria viljan och rätten att tänka fritt?

Paul Lindberg, år 2000

